

«ГІБРИДНА ВІЙНА» ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ

Сидоренко Д.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті здійснено комплексне дослідження феномену «гібридної війни» крізь призму історичного розвитку даного явища. Автором, на основі аналізу наукових праць, виділено основні ознаки та способи ведення такого типу війни. Особлива увага приділяється окресленню перспектив нормативно-правового закріплення поняття «гібридна війна» та правил її ведення з урахуванням відповідальності за такі дії.

Ключові слова: «гібридна війна», міжнародне право, міжнародні конфлікти, міжнародна відповідальність.

Постановка проблеми. З огляду на стрімкі глобалізаційні процеси та на швидкий технічний процес ні для кого не дивно, що ведення воєнних дій в сучасному світі перейшло в дещо нову площину. Так для сучасних держав-агресорів актуальними стали такі методи повалення державного суверенітету інших держав, які б на перший погляд не суперечили міжнародним правилам війни та миру і не тягли за собою міжнародно-правової відповідальності, однак в той же час латентно знищували країну-супротивника.

Тому не дивним є те, що дедалі частіше науковці називають «гібридну війну» таким типом воєнного конфлікту, який все частіше буде застосовуватися у ХХІ столітті. Зокрема, дослідник збройних конфліктів та воєнно-політичної стратегії Френк Г. Гоффман, звертає увагу на те, що у сучасному світі існує поняття «гібридна війна», яка зараз усе частіше використовується, особливістю такого конфлікту є її мультимодальність та багатоваріантність, що не входить у рамки простої конструкції ведення збройного конфлікту чи війни [7, с. 39].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тож, як бачимо, феномен «гібридної війни» є темою актуальною і дискусійною, тому вона привертає увагу багатьох науковців. Так, дослідники Френк Г. Гоффман, М. Айшервуд, С. Магда, Л. Савін, В. Власюк, І. Тодоров, Г. Динис, І. Рущенко та інші зверталися до цієї теми у своїх працях.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не дивлячись на велику кількість наукових публікацій, які стосуються «гібридної війни», можна стверджувати, що наразі так і не існує єдиної позиції щодо того чи припустимо вважати «гібридну війну» міжнародно-правовим терміном; якщо «гібридна війна» є війною в правовому сенсі, чи можна і чи потрібно ставити процес її ведення в правові рамки; чи може шкода від «гібридної війни» вважатися підставою для міжнародної відповідальності; чи можна проводити прямі паралелі між військовою і інформаційною сферою ведення війни.

Мета статті. Тому, головною метою дослідження є розкриття феномена гібридної війни, шляхом дослідження її генези; формування поняття «гібридна війна» та на його основі виділення основних ознак та способів ведення такого типу війни; окреслення перспектив нормативного закріплення поняття «гібридна війна» та правил її ведення з урахуванням відповідальності за такі дії.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи феномен «гібридної війни» у міжнародному праві, перш за все необхідно дослідити історичні прояви такого явища. Так, науковці дедалі частіше зауважують, що, не дивлячись на те, що такий вид конфлікту є досить новим, однак характерні йому риси мали місце ще у V столітті до нашої ери, під час Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою. Крім фронтального (традиційно військового) протистояння, Афіни тоді будь-якими шляхами підбурювали до повстання підлеглих спартанцям ілотів. У такий спосіб було застосовано один із найбільш суттєвих елементів «гібридної війни» – створення внутрішнього військового джерела напруження. Така тактика, врешті-решт, значною мірою сприяла перемозі афінян. Спарта змогла з честю витримати традиційні битви з військами Афінів, але виявилася абсолютно безпорадною перед нищівною тактикою «гібридної війни». Саме цей елемент «гібридної війни» – створення внутрішнього напруження в країні-супротивниці, далі ми розглянемо як один із прийомів ведення такої війни [5, с. 75].

Багато дослідників схиляються також до думки, що одними з ідеологів виникнення самої ідеології «гібридної війни» були лідери Третього рейху, – сам Адольф Гітлер. Яскравим прикладом проявів «гібридної війни» можуть бути події в Польщі 1939 році, коли перевдянуті в польську форму німецькі військові вбили своїх співвітчизників, і нацистська Німеччина під гаслами захисту своєї територіальної цілісності розпочала повномасштабні воєнні дії. Ще одним важливим елементом такої гібридної війни була постійна пропаганда, розрахована на підтримання образу незламного солдата Вермахту, який веде священну війну за збереження «німецьких цінностей» [5, с. 76].

На нашу думку, досить схожі сценарії конфліктів розгорнулися свого часу в Нагорному Карабасі, Грузії, Придністров'ї і, врешті-решт, нині в Україні, коли країна-агресор не починає відразу відкриті воєнні дії, а, ніби, веде «подвійну гру», розхитуючи ситуацію в країні далеко не військовими засобами, граючи на агресивних та сепаратистських настроях мас. Однак, необхідно зауважити, що серед сучасних наукових підходів до класифікації типів воєн так званого «четвертого покоління» важко зустріти концептуалізацію «гібридної війни» як окремого типу війни [1]. Це, перш за все, пов'язано з тим, що в науці, особливо українській, існують іноді діаметрально різні підходи до визначення поняття

«гібридної війни». Так, один з основоположників теорії «гібридних конфліктів», Ф. Гоффман в своїй праці «Конфлікт в 21-му столітті: поява гібридних воєн» вказав, що «гібридні війни» поєднують у собі летальність державного конфлікту з фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни. Термін «гібридний», в його розумінні, охоплює як організацію війни, так і способи її ведення. В організаційному плані такі конфлікти можуть мати ієрархічну політичну структуру: вони можуть бути пов'язані з децентралізованими осередками або з певними мережами тактичних підрозділів. Таким чином, Ф. Гоффман дає власне визначення «гібридної війни», вказуючи, що «гібридні війни» включають цілий ряд різних режимів ведення війни, в тому числі конвенційні можливості, нерегулярні тактики і формування, терористичні акти, в тому числі насильство і примус, а також кримінальні безлади [8, с. 53]. У різного роду термінологічних словниках можна зустріти визначення «гібридної війни», наприклад: «Гібридна війна» – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [3, с. 312].

Ми вважаємо, що «гібридна війна» – це конфлікт між державами або між державою і недержавним утворенням, в якому один суб'єкт здійснює по відношенню до іншого суб'єкта пряму агресію з прихованим застосуванням своїх збройних сил або опосередковано через інших суб'єктів, з комплексним застосуванням політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів, а також терористичних, диверсійних і кримінальних технологій з метою позбавлення сторони-супротивника фактичного суверенітету, при цьому сторони такого конфлікту знаходяться в стані «гібридного миру» (тобто, юридично це не війна, але фактично це не мир).

Також слід зазначити, що реалії сучасних гібридних воєн це боротьба інтересів великих політичних гравців на міжнародній арені, держави, переслідуючи свої геополітичні інтереси, ведуть свою гру на територіях третіх держав. Класичний приклад це Йеменський та Сирійський конфлікти, ці країни ніби стали шаховою дошкою великої міжнародної політичної гри, де такі учасники як Росія, США, Іран, Саудівська Аравія, Туреччина, граючи на релігійних, соціально-політичних настроях мас цих країн, які були захлинуті хвилею арабської весни, любіють суто свої геополітичні амбіції, а головними жертвами залишаються ні в чому невинні громадяни цих ісламських країн. І тут як ніде постає питання міжнародної відповідальності за цю гуманітарну кризу, адже номінально конфлікти у цих країнах є внутрішніми, боротьба опозиції проти влади, сторонні великі держави, цинічно переслідуючи свої інтереси, відповідати ні за що не будуть, відразу згадується влучний вислів Клаузевица: «Війна є продовженням політики іншими засобами».

Виходячи з цього, можемо виокремити наступні ознаки «гібридної війни». По-перше, це прихованість (латентність), тобто бажання агресора непрямыми діями досягти своєї мети, використовуючи різних посередників, різні прихова-

ні форми погіршення внутрішньої стабільності в країні-суперниці для того, щоб не викрити себе та уникнути відповідальності.

По-друге, суб'єктами «гібридної війни» є не лише держави, а також недержавні утворення, оскільки, найчастіше, для досягнення своїх цілей держави-агресори використовують окремих суб'єктів в державі-супротивниці.

Ще однією особливістю є те, що жодних стримуючих факторів морального чи правового порядку в цій війні для держав-агресорів немає. Головне – результат (руйнування геополітичних просторів суперника), а не дотримання моральних чи правових норм. Знаковими також є й способи ведення війн такого типу, серед них виділяють географічні, економічні, інформаційно-ідеологічні та інформаційно-кібернетичні.

Так, до географічних способів відносять: 1) локальні «традиційні» війни в ресурсних регіонах країни-об'єкта агресії, залучення даної країни в серію «конфліктів малої інтенсивності» по периметру її кордонів; 2) «кольорові революції» [2], тобто державні перевороти в країні-об'єкті агресії і в державах, що є її геополітичними союзниками; 3) заохочення сепаратизму в країні-об'єкті агресії. Серед економічних способів варто виділити: 1) санкції проти окремих галузей економіки країни-об'єкта агресії, в тому числі, закриття для неї міжнародних ринків (або окремих їх сегментів) і блокування доступу до певних технологій; 2) санкції проти всіх галузей економіки країни-об'єкта агресії в сукупності (економічна блокада); 3) санкції проти ключових осіб, що визначають зміст і хід економічних процесів в країні-об'єкті агресії. Інформаційно-ідеологічними способами визначають: 1) заміщення традиційних цінностей або домінуючих ідеологічних конструкцій даного суспільства цінностями або домінуючими ідеологічними конструкціями іншого суспільства; 2) фальсифікування історії країни-об'єкта агресії; 3) десакралізація пророків, основних персоналій і основних постулатів базових релігій країни-об'єкта агресії; 4) імплантація або заохочення антисоціальних практик: насильства щодо слабких і безпомічних, наркоманії, інцесту, побутової та економічної злочинності тощо.

Інформаційно-кібернетичними способами є: 1) витіснення програмного продукту і кібернетичних технологій країни-об'єкта агресії з світових або регіональних ринків; 2) хакерські атаки проти економічних і політичних інститутів країни-об'єкта агресії. Також яскравою ознакою стану «гібридної війни» є одночасний з нею стан «гібридного миру», в якому перебувають сторони конфлікту. Сутність такої конструкції полягає в тому, що юридично сторони не ведуть війну між собою, однак, уся міжнародна спільнота розуміє, що фактично це не мир, тобто можемо говорити про відсутність грані між цими двома станами. Тому, враховуючи те, що «гібридна війна» підпадає, в цілому, під ознаки міжнародного конфлікту, як зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації цілей та інтересів в умовах протидії, то можемо стверджувати про нагальну необхідність нормативно-правового закріплення її поняття, правил ведення та відповідальності за неї. Так, першими зрушеннями в даному питанні стало вже те, що рішенням країн-членів НАТО на

Варшавському саміті 2016 року, «гібридна війна» була включена в військово-політичний дискурс і прирівняна до військової агресії проти країн-членів Організації (п. 72 фінального комюніке за результатами зустрічі) [4].

Наступним кроком стало ухвалення 26 квітня 2018 року Парламентською асамблеєю Ради Європи резолюції щодо протидії «гібридній війні». Хоча в даному документі і не дається остаточного визначення поняття «гібридна війна» і він має здебільшого рекомендаційний характер, все ж важливим є те, що підкреслено головну особливість цього явища, а саме – «правову асиметрію», яка проявляється в тому, що сторони, ведучи «гібридну війну», заперечують свою відповідальність за гібридні операції й намагаються уникнути правових наслідків своїх дій. Вони користуються прогалинами і складністю законодавства, діють на межі закону і в нерегульованих просторах, використовують законодавчі бар'єри і готові йти на грубе порушення правових норм, породжувати плутанину і двозначність, щоб замаскувати свої дії. Значущим також є те, що в Резолюції зазначено, що сторони «гібридної війни» не діють в умовах правового вакууму і що до їхніх дій застосовуються відповідні норми національного і міжнародного права, включаючи міжнародні норми щодо захисту прав людини, хоча при встановленні провини і, відповідно, притягненні їх до відповідальності, можуть виникнути труднощі. Якщо в ході «гібридної війни» будь-яка держава вдається до застосування сили проти іншої держави, то остання має право скористатися правом на самозахист на підставі статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, і в цьому випадку будуть застосовуватися норми міжнародного гуманітарного права. Однак на практиці сторони «гібридної війни» уникають відкритого застосування сили, яке означало б досягнення межі, необхідної для початку застосування вищевказаних норм, у результаті чого створюється «сіра» правова зона. Асамблея також відзначає, що у випадках, коли сторона «гібридної війни» утримується від застосування воєнних

засобів, їхні дії повинні розглядатися в світлі національного кримінального законодавства та при необхідності, залежно від ситуації, – відповідних міжнародно-правових документів, що охоплюють конкретні сфери. Головним же правилом ведення або ж протидії «гібридної війни» є обов'язок держави у будь-якому випадку поважати права людини [6].

Якщо ж звернути увагу на особливості міжнародно-правової відповідальності, то на практиці шанси на її встановлення практично відсутні, оскільки з точки зору сучасного міжнародного права подібне втручання довести практично неможливо, перш за все, з огляду на його латентність, що в свою чергу призводить до того, що ініціатор або «агресор» в «гібридної війни» не завжди очевидний, особливо з позицій широкої громадськості. Крім того, сучасні технології дозволяють заплутувати сліди при дистанційному системному зломі, що істотно ускладнює встановлення істинного виконавця інформаційно-кібернетичного способу ведення «гібридної війни».

Висновки і пропозиції. Тож, можемо стверджувати, що наразі нагальною проблемою є закріплення поняття «гібридної війни» на конвенційному рівні, оскільки лише формування єдиної комплексної концепції «гібридної війни», концептуалізація поняття «гібридної війни» дозволять вивести регулювання цього явища на якісно новий рівень. Зокрема, це дозволить виробити чіткі міжнародні правила ведення та протидії такій війні, а також визначити характер міжнародно-правової відповідальності за ведення «гібридної війни».

Однак, на нашу думку, перспективи остаточного нормативного врегулювання питань «гібридної війни» є дещо захмарними, оскільки прийняття міжнародно-правових документів має супроводжуватися широким консенсусом, якого при розгляді даної проблематики наразі не спостерігається, з огляду на те, що для деяких країн таке регулювання є вкрай не вигідним, оскільки це призведе до втрати основоважеля впливу на країну-супротивника – «гібридної війни».

Список літератури:

1. Бадах Ю. Причины возникновения та класифікація воєнних конфліктів. Воєнна історія (№ 3-4). 2003. URL: http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_5.htm.
2. Бартош А. Гибридная война становится новой формой межгосударственного противоборства // Военное обозрение. 9 апреля 2017 г. URL: <https://topwar.ru/112955-gibridnaya-voyna-stanovitsya-novoy-formoy-mezhgosudarstvennogo-protivoborstva.html>.
3. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л.М. Герасіна, В.Л. Погрібна, І.О. Поліщук та ін. За ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
4. Організація Північноатлантичного договору (NATO). Заява за результатами саміту у Варшаві. 2016. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=ru.
5. Попович К.В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри / К.В. Попович // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Історія. 2016. Вип. 2. С. 75-79.
6. Резолюція щодо протидії гібридній війні, ухвалена 26 квітня 2018 року Парламентською асамблеєю Ради Європи. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2452506-ci-e-pravila-dla-gibridnoi-vijni-rezolucia-pare.html>.
7. Hoffman F. How Marines are preparing for hybrid wars / F. Hoffman // Small Wars Journal. P. 38-42.
8. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. 2007. P. 53.

Сидоренко Д.А.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

«ГИБРИДНАЯ ВОЙНА» КАК СОВРЕМЕННЫЙ СПОСОБ ВЕДЕНИЯ ВОЙНЫ

Аннотация

В статье осуществлено комплексное исследование феномена «гибридной войны» сквозь призму исторического развития данного явления. Автором сформировано, на основе анализа научных работ, понятие «гибридная война» и выделены основные признаки и способы ведения такого типа войны. Особое внимание уделяется обрисовке перспектив нормативно-правового закрепления понятия «гибридная война» и правил ее ведения с учетом ответственности за такие действия.

Ключевые слова: «гибридная война», международное право, международные конфликты, международная ответственность.

Sydorenko D.A.

Yaroslav Mudryi National Law University

«HYBRID WAR» AS A MODERN METHOD OF WAR

Summary

The article deals with the comprehensive study of the phenomenon of "hybrid war" through the prism of the historical development of this phenomenon. The author has formed, on the basis of the analysis of scientific works, the concept of "hybrid war" and highlighted the main features and methods of conducting such a type of war. Particular attention is paid to outlining the prospects of legal regulation of the concept of "hybrid war" and its rules of conduct, taking into account the responsibility for such actions.

Keywords: «hybrid war», international law, international conflicts, international responsibility.